JAKAB GUSZTÁV - LESKU BALÁZS

# Piricse - Júlia-liget: egy "ismeretlen" láp Bátorliget árnyékában

Az Alföld legkiterjedtebb savanyú homokvidéke a Nyírség hordalékkúpja. A táj egységesnek mondható klímája ellenére a víz és domborzati viszonyok, a helyi mikroklimatikus tényezők hatására változatos vegetáció alakult ki. A Nyírségense flórajárás jelentős része és ezen belül is Bátorliget hazánk botanikailag legfeltártabb területei közé tartozik (RAPAICS 1924, BOROS 1932, SOÓ 1934, 1935, 1937a, 1937b, 1938a, 1938b, 1939a, 1939b, 1939c, 1942, 1953, STANDOVÁR és mtsai. 1990). A térség kedvezőtlen gazdaságföldrajzi és közlekedési helyzete segítette az értékes élőhelyek megmaradását, de hátráltatta a tudományos feltárást. Talán így történhetett, hogy 1995 júliusában Priksz Gábor biológus hallgatóval a Bátorligeti ősláptól mintegy hét kilométerre egy viszonylag nagy kiterjedésű, az ősláppal összemérhető gazdagságú és szépségű lápterületre bukkantunk (JAKAB 1995), (JAKAB-LESKU 1996). A terület Nyírbátortól délre, Piricse község határában, attól öt kilométerre keleti irányba fekszik, és Júlia-ligetnek hívják. Kiterjedése kb. hetven hektár. Nyugatról egy megközelítőleg észak-dél irányú parabolabucka-sor, keletről pedig a már ismert Gánás és az újtanyai lápok (Pergenyő) határolják (v.ö. STANDOVÁR és mtsai. 1990). A Júlia-liget tudományos szempontból ezidáig ismeretlen volt, irodalmi adata nem létezett.

A "felfedezést" követően elkezdtük a Júlia-liget részletes botanikai feltárását. Elkészült a terület

hozzávetőleges fajlistája (eddig több, mint 260 faj), a vegetációtérképezés pedig folyamatban van. Az alábbiakban ismertetjük a legjellemzőbb növénytársulásokat, és az eddig talált értékesebb növényfajokat. A társulások elnevezésénél és a fajok védettségének jelölésekor igyekeztünk Simon (1992) munkájához és a hatályos jogszabályokhoz igazodni.

**Nyír- és fűzlápok**

A nyír és fűz dominanciájú láperdők és bokorfüzesek a terület legértékesebb részét képviselik, közel 15 hektárnyi kiterjedésben. Főbb típusaik közt átmenetet figyelhetünk meg, de a "tiszta" nyír- és fűzláp társulások is jellemzőek. A nyírláp talajában jól látható a tőzegképződés, és több helyen a mohaszint is jelentős (Lophocolea heterophylla (SCHRAD.)DUM., Sphagnum fimbriatum WILS., Dicranum polysetum SW., D. scoparium HEDW., Plagiomnium undulatum (HEDW.)KOP., P. elatum (B.S.G.)KOP., P. cuspidatum (HEDW.)KOP., P. ellipticum (BRID.)KOP., Rhizomnium punctatum (HEDW.)KOP., Pohlia nutans (HEDW.)LINDB., Calliergonella cuspidata (HEDW.)LOESKE, stb).

Babérfüzes nyírláp (Salici pentandrae-Betuletum pubescentis): körülbelül 10 hektáron(!) nő szép, csak helyenként degradált állománya, amely ekkora kiterjedésben és ennyire ép állapotban ma már egyedülálló a Nyírségben (beleszámítva a Bátorligeti őslápot is - v.ö. PAPP 1993). Már ezen nyíres állomány önmagában is indokolttá teszi a Júlia-liget országos jelentőségű fokozottan védett területté nyilvánítását. Figyelemreméltó, hogy a társulás szinte kizárólag a védett molyhos nyírből (Betula pubescens EHRH.), és kisebb részben annak a közönséges nyírrel



(Betula pendula ROTH) alkotott hibridjéből (Betula X rhombifolia TAUSCH.) áll. 15-20 molyhos nyír életkora a 100 évet is meghaladja (60 cm törzsátmérőt). A másik védett fafaj a babérlevelű fűz (Salix pentandra L.), amelyet ezen kívül eddig csak 4 helyről írtak le a Nyírségben (PAPP-DUDÁS 1989, PAPP 1993, BARTHA-MÁTYÁS 1995). Elegyfaként megjelenik a rezgőnyár (Populus tremula L.) és a magyar kőris (Fraxinus angustifolia VAHL.subsp. pannonica SOÓ et SIMON).

Itt találtunk meg egy tőzegmohafajt is, nevezetesen a Sphagnum fimbriatum-ot. A nyíres legmélyebben fekvő részén összesen négy helyen nő: egy nyírfa tövén önálló 1 négyzetméteres állományt alkotva, illetve három helyen a Pohlia nutans moha párnájába keveredve. Ennek a fajnak ezidáig ez az egyetlen nyírségi előfordulása. Ismereteink szerint ez a faj még az Alföldről sem került elő. A Nyírségben eddig csak a Bátorligeti őslápon találtak tőzegmohát, nevezetesen a Sphagnum recurvum P.BEAUV.-ot (STANDOVÁR és mtsai 1990), amivel szemben felmerült az esetleges emberi behurcolás lehetősége is. Ezen Júlia-ligeti előfordulási adat is bizonyítja, hogy lehetséges természetes tőzegmoha előfordulás a Nyírségben. Biogeográfiai szempontból érdekes a Rhizomnium punctatum moha, amely a Nyírségben csak a kállósemjéni Nagymohosról ismert (VASS 1983).

A nyírlápon eddig 3 védett páfrányfajt figyeltünk meg:

- tőzegpáfrány (Thelypteris palustris SALISB.). Igen nagy tömegben a többi társulásban is.
- szálkás pajzsika (Dryopteris carthusiana (VILL.)H.P.FUCHS). Tömeges.
-hegyi pajzsika (Dryopteris assimilis S. WALKER). Ez a magashegyvidéki faj az Alföldről csak az Ócsa-Dabas

turjánvidékről és Csaroda környékéről került elő (FINTHA 1994)! A határozás revideálása még hátra van.

A nyírláp magasabban fekvő, szárazabb részén találtuk meg egy apró termetű (10-15 cm) nőszőfű faj (Epipactis sp.) két példányát. A növény pontos meghatározása még elvégzendő, az azonban egyértelmű, hogy a faj egyik ismert hazai nőszőfűre sem hasonlít (SIMON 1992), így elképzelhető, hogy új a magyar flórára!

A nyírláp néhány további faja:

- hölgypáfrány (Athyrium filix-femina (L.)ROTH)
- ibolyás nőszőfű (Epipactis purpurata SM.). Védett!
- fehér zászpa (Veratrum album L.). Védett!
- rostostövű sás (Carex appropinquata SCHUM.). Kiemelten védendő lenne.
- villás sás (Carex pseudocyperus L.). Védendő lenne.
- tőzegeper (Comarum palustre L.). Védett! Itt két tő.

A nyírláp csak egyes részein degradált, elsősorban a vízhiány miatt. Itt a nagy csalán (Urtica dioica L.), a hamvas szeder (Rubus caesius L.) és a ragadós galaj (Galium aparine L.) terjed.

A Júlia-liget homokbuckáin feltételezhető mezofil tölgyerdők és pusztai tölgyesek egykori megléte. Erre utalnak a zárt homoki gyepekben, a nyíresben és az akácosban talált erdőssztyepp illetve xero- és mezofil tölgyerdei fajok:

- saspáfrány (Pteridium aquilinum (L.)KUHN)
- erdei varázslófű (Circaea lutetiana L.)
- egyenes iszalag (Clematis recta L.)
- erdei szálkaperje (Brachypodium sylvaticum (HUDS.)R.et SCH.) Néhol tömeges, a nyíresben fáciesalkotó.
- kakicsvirág (Mycelis muralis (L.)DUM.)
- óriáscsenkesz (Festuca gigantea (L.)VILL.)
- hölgypáfrány (Athyrium filix-femina (L.)ROTH), stb.



Fűzláp (Calamagrostio-Salicetum cinereae): Állománya sok védett, ritka növényfajnak menedéke:

- vidrafű (Menyanthes trifoliata L.). Védett! Itt tömeges.
- gyepes nefelejcs (Myosotis caespitosa C.F.SCHULTZ). Védett! Főleg hegyvidéki elterjedésű faj, az Alföldön igen ritka!
- nádi boglárka (Ranunculus lingua L.). Védett!
- tőzegpáfrány (Thelypteris palustris SALISB.). Védett!
- szálkás pajzsika (Dryopteris carthusiana (VILL.)H.P.FUCHS). Védett!
- rostostövű sás (Carex appropinquata SCHUM.). Kiemelten védendő lenne.

**Lápi lágyszárú társulások**

Lápi magaskórós (Filipendulo-Geranietum palustris): főleg a fűz- és nyírlápot szegélyezi. Legszebb állománya a nyírláptól délre, több hektárnyi területen található. Néhol erősen gyomosodik (műtrágyázás, birkák taposása), de a túlnyomó része eredeti állapotban van. Társulásalkotó fajai a mocsári gólyaorr (Geranium palustris TORN.) és a réti legyezőfű (Filipendula ulmaria (L.)MAXIM.). Védett fajai:

-szibériai nőszirom (Iris sibirica L.). Egyetlen hatalmas zsombékot találtunk.

-fehér zászpa (Veratrum album L.). Körülbelül 3,5-4 ezer tő (2800-3000+200+300+200) nő a területen. Ez a hatalmas állomány egyedülálló a Nyírségben (Papp László szóbeli közlése alapján).

-réti angyalgyökér (Angelica palustris (BESS.) HOFFM.). Fokozottan védett! Néhány tő.

-tőzegpáfrány (Thelypteris palustris SALISB.). Védett!

**Láprétek:**

A lápi magaskórós, vagy a zsombékos és a magasabban fekvő homokpusztagyepek közt találunk meg nagy kiterjedésben egy cönológiai szempontból még bizonytalan helyzetű társulást, amely valószínűleg a Cirsio canoFestucetum pratensis lehet. A szürke aszat (Cirsium canum(L.) ALL.) mellett a csermelyaszat (Cirsium rivulare (JACQ.) ALL.) is fellelhető.

-réti angyalgyökér (Angelica palustris (BESS.) HOFFM.). Óriási, több ezer tős állomány, valószínűleg az egyik legnagyobb hazánkban (v.ö. PAPP-DUDÁS 1989, 1990)!

-buglyos szegfű (Dianthus superbus L.). Védett! Szórványosan kb. 100-200 tő nő ebben a társulásban.

-mocsári kosbor (Orchis laxiflora LAM.). Védett! Szórványosan.

-hússzínű kosbor (Dactylorhiza incarnata (L.) SOÓ). Védett! Szórványosan.

Kékperjés láprétek (Molinietum coeruleae): nagyobb kiterjedésű kékperjés láprétet a terület keleti részén találunk, de ez még kevéssé ismert. Védett fajai:

-réti angyalgyökér (Angelica palustris (BESS.)HOFFM.). Fokozottan védett! Gyakori, több száz tő.

-buglyos szegfű (Dianthus superbus L.). Gyakori, több száz tő.

Sajnálatos, hogy a láprét egyes részeit már korábban is beszántották, de aztán parlagon hagyták. Érdekes, hogy ezeken a részeken is nő néhány tő buglyosszegfű, a réti angyalgyökér fiatal példányai pedig tömegesen.

**Magassásosok**

Zsombéksásos (Caricetum elatae) és semlyéksásos (Carici-Menyanthetum): a semlyékekből nyár elejére eltűnt a



víz, jelezvén a terület vízvisszatartási problémáit. Remélhetőleg néhány olyan faj később még előkerülhet a társulásból, ami a környéken egyébként nem ritka (pl. vidrafű, békaliliom). A Júlia-liget északi részén található nagyobb kiterjedésű semlyékes terület. Egy kisebb zsombékos foltból került elő 40-50 tő védett tőzegeper (Comarum palustre L.). Ezen kívül két tő a nyíresben, egy pedig a nádasban nő. Ez az előfordulási adat igen figyelemreméltó, ugyanis e növény országosan is megritkult (CSAPODY 1982). További védett faj a lápi nádtippan (Calamagrostis stricta (TIMM.) KOELER). Eddig csak egy polikormont azonosítottunk.

Néhány vízhez kötődő kisebb kiterjedésű társulás, ami még kevésbé ismert:

-rostostövű sásos (Caricetum appropinquatae)

-nádas (Scirpo-Phragmitetum)

**Egyéb társulások**

Homoki legelő (Potentillo arenariae-Festucetum pseudovinae):A láprétek közti magasabban fekvő részeken találhatóak. Legjellemzőbb pázsitfűfajai:

-sovány csenkesz (Festuca pseudovina HACK. ex WIESB.)

-vékony csenkesz (Festuca valesiaca SCHIEICH.)

-élesmosófű (Chrysopogon gryllus (TORN.) TRIN.)

-borjúpázsit (Anthoxanthum odoratum L.)

Figyelemre méltó a társulásban található erdős-sztyepp és tölgyerdei elemek nagy száma:

-bakfű (Betonica officinalis L.). Óriási tömegben.

-festő pipitér (Anthemis tinctoria L.)

-citromkocsord (Peucedanum oreoselinum (L.) MOENCH)

-sarlós gamandor (Teucrium chamaedrys L.)

-erdei here (Trifolium medium GRUFBG.)

-borsfű (Clinopodium vulgare L.)

Az egykori tölgyesek egy kis töredékét a buckasor nyugati oldalán találtuk meg, néhány szobányi nagyságú folton, akácosok közé ékelődve.

A Júlia-ligetet övező területek jelentős részén ma már szántóföldeket, telepített akácosokat (Bromo sterili-Robinietum) és fenyveseket találunk, melyeknek azonban így is gazdag moha- és páfrányflórája van, például:

-édesgyökerű páfrány (Polypodium vulgare L.). Az Alföldön ritka.

-Dryopteris filix-mas X carthusiana. Védett hibrid!

A parlagon hagyott szántóföldeken a közönséges tarackbúza (Agropyron repens (L.) P.B.) és a nagy széltippan (Apera spica-venti (L.) P.B.) nő nagy tömegben.

Fel kívánjuk hívni a figyelmet arra, hogy a terület állattani szempontból teljesen feltáratlan, pedig a Júlia-liget reliktum jellege és botanikai értékei feltétlenül indokolttá teszik a zoológiai kutatásokat is. Valószínűsíthető - különösen a gerinctelenek körében - jónéhány értékes és ritka állatfaj jelenléte. Néhány eddig megfigyelt gerinces: erdei béka (Rana dalmatina), elevenszülő gyík (Lacerta vivipara), békászósas (Aquila pomarina), lappantyú (Caprimulgus europaeus). Itt említjük meg, hogy természetvédelmi problémát jelent az őzek és a vaddisznók több helyen megfigyelhető kártétele. Állományuk csökkentése indokolt lenne!

Sümegi Pál és munkatársai (KLTE Ásvány- és Földtani Tanszék) próbafúrásai alapján feltételezhetjük, hogy a láp kora és fejlődése megegyezik a Bátorligeti őslápéval.

A terület tartogat egyéb földtani értékeket is, mint például a Nyírségben másutt is megfigyelhető



gyepvasércképződés. A környékbeli szántókon néha több kilós darabokat is lehet találni.

Az előzőekben leírtak csak egy tömör összefoglalást adnak a Júlia-liget értékeiről, de talán érzékeltetik, hogy egy természetvédelmi szempontból rendkívül értékes, tudományos szempontból pedig igen figyelemreméltó területről van szó. Alig öt hónapos intenzív kutatásaink során is nyilvánvalóvá vált, hogy botanikai értékei a Júlia-ligetet a legértékesebb hazai lápterületeink közé emelik. Mielőbbi védetté nyilvánítása feltétlenül indokolt. A terület azonnali védetté nyilvánítása azért is létfontosságú, mert több helyen tapasztaltuk a láprétek beszántását. Az eddigi legnagyobb mértékű pusztítást éppen ezen cikk lezárása előtt, 1995 december 10-én fedeztük fel, mely során beszántották a lápi magaskórós és a láprétek jelentős részét. Emiatt védett és fokozottan védett növények több ezer töves állománya semmisült meg! A láp fennmaradásának érdekében lehetőséget kell keresni a tulajdonviszonyok rendezésére is, ezért a Hortobágyi Nemzeti Park szakembereinek segítségével megtettük az első lépéseket a terület állami vagy egyesületi tulajdonba vételére. Erre annál is inkább szükség van, mivel a hosszabb távú fenntartás szempontjából elkerülhetetlennek tűnik bizonyos rekonstrukciós természetvédelmi munkák elvégzése. Szükség lenne a vízviszonyok rendbehozatalára, a talajvíz szintjének megemelésére, most ugyanis aggasztó a láp fokozatos száradása. Jól átgondoltan szükség lehet az aktív vízpótlásra is. Megoldandó az értékes részeket övező pufferzónák létrehozása és megfelelő kezelése, például a lápréteket övező mezőgazdasági területek művelésből való kivonása vagy legalább a további beszántások megakadályozása. Ugyanígy fontos lenne - a vízszint emelésével párhuzamosan - a nyírláppal szomszédos akácos

fokozatos átalakítása tölgyessé, ami kedvezőbb feltételeket biztosítana a láp fennmaradásához.

Igen fontosnak tartjuk a feltáró munkánk további folytatását, bevonva egyéb szakterületek (földtan-paleoökológia, zoológia) képviselőit is.

Köszönetet mondunk Papp Máriának, Papp Lászlónak, Lakatos Gyulának és a Hortobágyi Nemzeti Park munkatársainak a munkánkhoz nyújtott segítségükért, továbbá a Regional Enviromental Center-nek (REC) és az E-misszió Természetvédelmi Egyesületnek (Nyíregyháza) az anyagi támogatásért.



IRODALOM

BARTHA,D.-MÁTYÁS,CS. 1995 Erdei fa- és cserjefajok előfordulása Magyarországon. Sopron 223 pp

BOROS, Á. 1932 A Nyírség flórája és növényföldrajza. (A Debreceni Honism. Bizottság Közl.) Mat. Term. tud. Ért. 208 pp

CSAPODY, I. 1982 Védett növényeink. Gondolat, Budapest 338 pp

FINTHA, I. 1994. Az Észak-Alföld edényes flórája. A KTM Természetvédelmi Hivatalának tanulmánykötetei 1.: 359. Természetbúvár Alapítvány Kiadó, Budapest

JAKAB, G. 1995 Adatok a Nyírség-kutatásunk florisztikai eredményeiről.Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 1995/III.: 365-369.

JAKAB, G.-LESKU, B. 1996. Egy újabb ősláp a Nyírségben: A piricsei Júlia-liget botanikai értékei I. Kitaibelia 1. (megjelenés előtt)

ORBÁN, S.-VAJDA, L. 1983 Magyarország mohaflórájának kézikönyve. Akadémiai Kiadó Budapest 518 pp

PAPP, L.-DUDÁS, M. 1989-1990 Adatok a Közép- és Dél-Nyírség és környékének botanikai értékeiről I-III. Calandrella II/2, III/2, IV/1 Debrecen. 5-24., 13-32., 5-33.

PAPP, L. 1993 Flóra és vegetáció. In: LOVAS, M. (ed.) A Hajdúsági Tájvédelmi Körzet: 27-39. Déri Múzeum Baráti Köre és a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, Debrecen

RAPAICS, R. 1924 A Nyírség növényföldrajza. Debreceni Honismereti Bizottság Közleménye I. 2: 73-115.

SIMON, T. 1992 A magyarországi edényes flóra határozója. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest 892 pp

SOÓ, R. 1934 Nyírség-kutatásunk florisztikai eredményei. Bot. Közlem. 31.Tom. 5-6: 218-252.

SOÓ, R. 1935 A pusztuló Bátorliget, Természettudományi Közlöny. 67.köt.: 1-8.

SOÓ, R. 1937a A Nyírség erdői és erdőtípusai. Erdészeti Kísérletek: 337-380.

SOÓ, R. 1937b Pótlékok nyírségi flórakutatásunk eredményeihez I. Bot. Közlem. 34: 33-44.

SOÓ, R. 1938a Nyírség vegetációja I. A Nyírség erdői. MTA Matematikai és Természettudományi Értesítője 57: 897-907.

SOÓ, R. 1938b Vízi , mocsári és réti növényszövetkezetek a Nyírségen. Bot. Közlem. 35., 5-6: 249-273.

SOÓ, R. 1939a A Nyírség természeti értékei. In: DIENES, I. (szerk.) Vármegyei Szociográfiák. Szabolcs vármegye. 3-48 pp



SOÓ, R. 1939b Homokpusztai és sziki növényszövetkezetek a Nyírségen. Bot.közlem.36., 3-4: 90-107.

SOÓ, R. 1939c Pótlékok nyírségi flórakutatásunk eredményeihez II. Bot. Közlem. 36:. 307-312.

SOÓ, R. 1942 Pótlékok nyírségi és tiszántúli flórakutatásunk eredményeihez III. Bot. Közlem. 39: 45-56.

SOÓ, R. 1953 Bátorliget növényvilága. In: SZÉKESSY, V. (ed.) Bátorliget élővilága:11-57. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest

SOÓ, R. 1964-1980 A magyar flóra és vegetáció rendszertani növényföldrajzi kézikönyve I-VI. 590, 656, 506, 615, 725, 559 pp Akadémia, Budapest

STANDOVÁR, T., TÓTH, Z., SIMON, T. 1990 Vegetation of the Bátorliget mire reserve. In: MAHUNKA, S. (ed.) The Bátorliget Nature Reserves, 57-118. Hungarian Naturel History Museum, Budapest.

VASS, M. 1983 Természetvédelmi intézkedések hatása a Kállósemjéni Nagymohoson, Bot. Közlem. 70.(1-2.): 25-35.